

ТЕКСЕРУ КОМИССИЯЛАРЫ ИНСТИТУТЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СЫРТҚЫ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ САПАСЫН ЖАҚСARTУДАҒЫ РӨЛІ

Мухамедьярова Л.Р.¹, Сагиндыкова Г.М.², Байдаков А.К.³, Шахарова А.Е.¹, Васич Б.⁴

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан; ²Қ.Құлажанов атындағы Қазақ технология және бизнес университеті, Астана, Қазақстан; ³С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті, Астана, Қазақстан; ⁴"Society for Academic activity" қауымдастығы, Ниш, Сербия

АНДАТПА. Мақсаты: Қазақстанда сыртқы мемлекеттік аудит процесіндегі тексеру комиссиялары институтының рөлін зерттеу және оның аудит сапасын арттыруға әсерін талдау.

Әдісі: Зерттеу барысында деректерді салыстырмалы талдау және жүйелеу әдістері, сондай-ақ әртүрлі өңірлердегі тексеру комиссиялары жұмысының негізгі көрсеткіштерін талдау қолданылды. Комиссиялар жұмысының тиімділігін бағалау заң бұзушылықтар мен қалпына келтірілген қаражат туралы деректерге, сондай-ақ 2019-2023 жылдар кезеңіндегі аудиторлық тексерулердің нәтижелеріне негізделген.

Тұжырымдама: Зерттеу барысында тексеру комиссиялары жұмысының оң нәтижелері де, оларды жергілікті бюджеттерден қаржыландыруға байланысты проблемалар да анықталды, бұл мүдделер қақтығысының тәуекелдерін тудырады. Өңірлік комиссияларды ЖАП Аумақтық департаменттеріне түрлендіру ұсынылады, бұл осы проблемаларды жоюға және аудиторлық тексерулердің объективтілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды: Тексеру комиссиялары институтын Жоғары аудиторлық палатаның (ЖАП) Аумақтық аудит департаменттеріне айналдыру мемлекеттік аудиттің тәуелсіздігі мен тиімділігін арттыру үшін қажетті қадам болып табылады. Бұл қаржылық операциялардың ашықтығы мен қаржылық тәртіптің жақсаруын қамтамасыз етеді, сондай-ақ азаматтар мен мемлекеттік органдар тарапынан тексерулердің нәтижелеріне деген сенімді күшейтеді.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: тексеру комиссиялары, сыртқы мемлекеттік аудит, Жоғары аудиторлық палата (ЖАП), мәслихат, жергілікті бюджет, ашықтық, рәсімдік стандарт.

Роль института ревизионных комиссий в улучшении качества внешнего государственного аудита в Казахстане

Мухамедьярова Л.Р.¹, Сагиндыкова Г.М.², Байдаков А.К.³, Шахарова А.Е.¹, Васич Б.³

¹Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан; ²Казахский университет технологий и бизнеса имени К. Кулажанова, Астана, Казахстан; ³Казахский агротехнический исследовательский университет имени С. Сейфуллина, Астана, Казахстан; ⁴Ассоциация «Society for Academic Activity», Ниш, Сербия

АННОТАЦИЯ. Цель: Исследование роли института ревизионных комиссий в процессе внешнего государственного аудита, а также анализ его влияния на повышение качества аудиторских проверок.

Методы: Для исследования использованы методы сравнительного анализа и систематизации данных, а также анализ ключевых показателей работы ревизионных комиссий в разных регионах. Оценка эффективности работы комиссий основана на данных о нарушениях и восстановленных средствах, а также на результатах аудиторских проверок в период 2019–2023 гг.

Результаты: В ходе исследования выявлены как позитивные результаты работы ревизионных комиссий, так и проблемы, связанные с их финансированием из местных бюджетов, что создаёт риски конфликта интересов. Рекомендуется преобразование региональных комиссий в территориальные департаменты Высшей аудиторской палаты (ВАП), что позволит устранить эти проблемы и повысить объективность аудиторских проверок.

Выводы: Преобразование института ревизионных комиссий в территориальные департаменты ВАП является необходимым шагом для повышения независимости и эффективности государственного аудита. Это обеспечит прозрачность и улучшение финансовой дисциплины, а также усилит доверие к результатам проверок со стороны граждан и государственных органов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ревизионные комиссии, внешний государственный аудит, Высшая аудиторская палата (ВАП), маслихат, местный бюджет, прозрачность, процедурный стандарт.

The role of the institute of audit commissions in improving the quality of external public audit in Kazakhstan

Mukhamedyarova L.R.¹, Sagindykova G.M.², Baidakov A.K.³, Shaharova A.E.¹, Vasic B.⁴

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan; ²K. Kulazhanov Kazakh University of Technology and Business, Astana, Kazakhstan; ³S. Seifullin Kazakh AgroTechnical Research University, Astana, Kazakhstan; ⁴Executive Director of the Association "Society for Academic Activity", Nis, Serbia

ABSTRACT. Purpose: To study the role of the institute of audit commissions in the process of external state audit, as well as to analyze its impact on improving the quality of audits.

Methods: The study uses methods of comparative analysis and data systematization, as well as analysis of key performance indicators of audit commissions in various regions. The assessment of the effectiveness of the commissions' work is based on data regarding violations and recovered funds, as well as the results of audit inspections from 2019 to 2023.

Results: The research revealed both positive outcomes of the work of audit commissions and challenges related to their funding from local budgets, which creates the risk of conflicts of interest. It is recommended to transform regional commissions into territorial departments of the Supreme Audit Chamber (SAC), which would eliminate these issues and enhance the objectivity of audit inspections.

Conclusions: The transformation of audit commissions into territorial departments of the SAC is a necessary step for increasing the independence and effectiveness of state audits. This will ensure transparency, improve financial discipline, and strengthen public and governmental trust in audit findings.

KEYWORDS: Audit Commissions, External State Audit, Audit Quality, Financial Control, Commission Transformation, Supreme Audit Chamber (SAC), Conflict of Interest, Transparency.

КІРІСПЕ. Сыртқы мемлекеттік аудит мемлекеттік қаржыны басқару жүйесінің ажырамас бөлігі ражатты пайдаланудағы ашықтықты, тиімділікті және болып табылады. Бұл үдерісте жергілікті бюджеттердің жауапкершілікті қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттік қаражаттың дұрыс атқарылуын және мемлекеттік қаражаттың дұрыс

жұмсалуды бақылауды қамтамасыз ететін өңірлік деңгейде жұмыс істейтін тексеру комиссиялары маңызды рөл атқарады. Қазақстанда осы органдардың құрылуы мен дамуы, сондай-ақ олардың мемлекеттік аудит жүйесіне ендірілуі қаржылық тәртіпті арттыруға және билікке қоғамдық сенімді нығайтуға ықпал етеді [1].

Тексеру комиссиялары қаржылық операциялардың аудитіне, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін қоса алғанда, қаржы саласындағы заңнаманың сақталуын қамтамасыз етуге бағытталған тәуелсіз құрылымдар ретінде әрекет етеді. Олардың қызметі жоғары деңгейдегі кәсібилікті, құзыреттілікті және жергілікті билік органдарымен, құқық қорғау органдарымен және қоғамдық ұйымдармен өзара тиімді өзара талап етеді [2].

Осы мақаланың гипотезасы өңірлік деңгейде тексеру комиссияларының тиімді жұмыс істеуі сыртқы мемлекеттік аудит сапасын жақсартуға, мемлекеттік қаражатты пайдаланудың ашықтығын арттыруға, сондай-ақ Қазақстандағы мемлекеттік құрылымдардың қаржылық тәртібі мен жауапкершілігін нығайтуға айтарлықтай ықпал ететіндігін негіздеуде. Тексеру комиссиялары, жергілікті билік және басқа да мемлекеттік органдар арасындағы өзара іс-қимылдың қолданыстағы тетіктері, сондай-ақ комиссия қызметкерлерінің кәсібилігін арттыру жүйелері мемлекеттік аудитті жақсартуға және азаматтардың мемлекеттік билік институттарына деген сенімін арттыруға ықпал етеді.

Мақаланың мақсаты тексеру комиссияларының Қазақстандағы сыртқы мемлекеттік аудит сапасын арттыру құралы ретіндегі рөлі мен маңыздылығын зерттеу болып табылады. Мақалада осы органдардың функциялары мен өкілеттіктері, олардың ұйымдық құрылымы қарастырылады, сонымен қатар олардың қызметін реттейтін негізгі ережелер талданады. Тексеру комиссиялары жұмысының тиімділігін арттыру және олардың мемлекеттік аудит жүйесін дамытуға әсері мәселелеріне ерекше назар аударылды.

ЗЕРТТЕУ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ. Соңғы онжылдықтарда Қазақстанда да, шет мемлекеттерде де сыртқы мемлекеттік аудит саласын дамытуға қатысты көптеген іргелі зерттеулер жүргізілді. Бұл жұмыстар аудиторлық құрылымдардың тиімділігін, қаржылық тәртіпті арттыруды және мемлекеттік қаражатты пайдалануда ашықтықты қамтамасыз етумен байланысты көптеген мәселелерді қамтиды.

Отандық зерттеулерде мемлекеттік басқарудағы жауапкершілік пен ашықтық деңгейін арттыруда сыртқы мемлекеттік аудиттің маңыздылығына баса назар аударылады. Жергілікті деңгейде жұмыс істейтін тексеру комиссиялары бұл процесте шешуші рөл атқарады. Бұл зерттеулер осы органдардың тәуелсіздігінің маңыздылығын, олардың жергілікті бюджеттердің орындалуын тиімді бақылау және мемлекеттік ресурстарды мақсатты және тиімді пайдалануды қамтамасыз ету мүмкіндіктерін көрсетеді. Қазақстанның құқықтық ерекшеліктерін ескере отырып, аудиторлық тексерулер жүргізу кезінде тексеру комиссияларының жұмысын қолдау үшін олардың объективтілігі мен тәуелсіздігіне ықпал ететіндей нормативтік базаны дамыту қажеттілігі талқыланады [3, 4].

Сонымен қатар, шетелдік зерттеулер де сыртқы аудиттің нәтижелі жұмыс істеуі аудиторлық органдардың тәуелсіздігіне, сондай-ақ басқа мемлекеттік құрылымдармен өзара іс-қимылға байланысты деп санайды. Маңызды аспект - нақты белгіленген процедуралардың болуы, сондай-ақ тексеру нәтижелерін жариялау міндеттілігі. Бұл бақылаудың сапасын жақсартып қана қоймай, азаматтардың мемлекеттік билікке деген сенімін нығайтуға ықпал етеді [5].

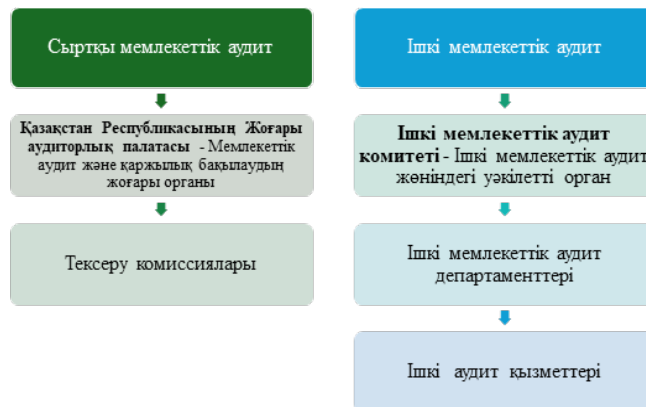
Бұған қоса, халықаралық тәжірибеде мемлекеттік

аудит процесінде қазіргі заманғы технологиялар мен әдістерді пайдалануға көп кеңірек бөлінеді, бұл оның тиімділігін арттыруға және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтуға мүмкіндік береді. Бюджет қаражатын жұмсауда ашықтыққа ықпал ететін аудиторлық деректердің жұртшылық үшін ашықтығы мен қолжетімділігі маңызды элемент болып табылады [6, 7].

Осылайша, отандық және шетелдік зерттеулер сыртқы мемлекеттік аудит пен тексеру комиссияларының қаржылық тәртіпті сақтаудағы, мемлекеттік шығыстардың ашықтығын қамтамасыз етудегі және азаматтардың билікке деген сенім деңгейін арттырудағы негізгі рөлін атап көрсетеді.

Зерттеу барысында Қазақстандағы сыртқы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық актілер, сондай-ақ осы саладағы үздік тәжірибелерді сипаттайтын халықаралық стандарттардың әдістемелік негіздері пайдаланылды [8]. Атап айтқанда, «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы [9], Президенттің «Өңірлерде сыртқы мемлекеттік қаржылық бақылауды жетілдіру туралы Жарлығы [10], сондай-ақ Сыртқы мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың 1001-ретті рәсімдік стандарты [11] пайдаланылды.

Зерттеудің әдіснамалық базасы осы саладағы құжаттарды салыстырмалы талдау мен мазмұнды талдауды, сондай-ақ әртүрлі мемлекеттік бақылау органдары ұсынған есептер мен статистика негізінде алынған эмпирикалық деректерді қамтиды. Тексеру комиссиялары жұмысының тиімділігін зерттеу үшін олардың жергілікті билік органдарымен өзара әрекеттесуін талдау әдісі, сондай-ақ аудит барысында берілген ұсыныстардың орындалуын бақылау әдісі қолданылды. Сондай-ақ, аудиторлық рәсімдердің сапасы мен ашықтығын арттыру мен Қазақстанда бейімделуі мүмкін неғұрлым тиімді модельдерді анықтау үшін мемлекеттік аудиттің қолданыстағы теориялары мен практикаларын талдау әдістері қолданылды.

Сурет 1 - Қазақстан Республикасының мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау органдарының жүйесі

**Дереккөз – [12] дереккөз негізінде құрастырылды*

НӘТИЖЕЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТАЛҚЫЛАУ. Сыртқы мемлекеттік аудит мемлекеттік қаражаттың дұрыс және тиімді пайдаланылуын бақылаудың, сондай-ақ қаржылық басқарудағы ашықтықты қамтамасыз етудің маңызды құралы болып табылады. Қазақстанда бұл функцияны орындау бірнеше негізгі органдарға жүктелген, олардың әрқайсысы қаржылық бақылау жүйесінде өзіндік ерекше рөл атқарады. Олардың негізгілері қаржы тәртібін нығайтуға және мемлекеттік құрылымдардың жауапкершілігін арттыруға ықпал ете

отырып, сыртқы тексерулер жүргізетін Қазақстан Республикасының Жоғары аудиторлық палатасы (ЖАП) мен тексеру комиссиялары болып табылады.

1-суретте Қазақстан Республикасының мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесі контекстіндегі сыртқы мемлекеттік аудит органдарының құрылымы көрсетілген, бұл олардың функционалдық міндеттері мен өзара іс-қимылын көрнекі түрде көрсетуге мүмкіндік береді.

1-суретте көрсетілгендей, аумақтық тексеру комиссиялары жергілікті билік деңгейінде сыртқы мемлекеттік аудит функцияларын орындайды. Олардың құзыретіне жергілікті бюджеттердің орындалуына, сондай-ақ квазимемлекеттік сектор субъектілерінің мемлекеттік активтері мен мүлкінің нысаналы және тиімді пайдаланылуына бақылауды жүзеге асыру кіреді.

1-кестеде тексеру комиссияларының бюджет қаражатының пайдаланылуына тиісті бақылауды қамтамасыз етуге және мемлекеттік органдардың іс-әрекеттерінде жауапкершіліктің жоғары деңгейін қолдауға ықпал ететін негізгі функциялары көрсетілген.

Кесте 1 - Тексеру комиссияларының негізгі функциялары

Функция	Сипаты
Бюджеттің атқарылуын бақылау	Қаражатты жұмсаудың дұрыстығы мен тиімділігін, заңнамалық нормаларға сәйкестігін тексеру.
Қаржылық операциялар аудиті	Мемлекеттік және жеке құрылымдардың қаржылық операцияларының заңдылығы мен ашықтығын бағалау.
Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес	Қаражатты рұқсатсыз пайдалануды анықтау және жолын кесу, рәсімдерді жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу.
Ашықтықты қамтамасыз ету	Қоғамдық бақылау және биліктің іс-әрекетіне деген сенімділікті арттыру үшін есептер жариялау.
Қаржылық есептілікті жетілдіру бойынша ұсыныстар	Қаржылық бақылауды жақсарту және бюджеттік процестің тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Дереккөз: [12] дереккөз негізінде

Тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктердің аумағында өз функцияларын орындау шеңберінде тексеру комиссиялары жергілікті бюджеттердің (облыстардың, аудандардың, қалалардың) атқарылуы туралы есептерді мәслихаттардың қарауына ұсына отырып, олармен өзара іс-қимыл жасайды. Мәслихаттар тексеру комиссияларынан бюджеттің атқарылуына қатысты жүргізілген мемлекеттік аудит және сараптамалық-талдамалық іс-шаралар туралы ақпарат сұратуға, сондай-ақ тексеру комиссияларының төрағасы мен мүшелерін қызметке тағайындауға және қызметтен босатуға құқылы.

«Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңға сәйкес [13], мәслихаттардың құзыретіне мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау объектілерін олардың жұмыс жоспарына енгізуге қатысты облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың тексеру комиссияларына ұсыныстар енгізу де жатады.

Осылайша, мәслихаттар тексеру комиссияларының қызметіне қатысты ұйымдастыру-өкімдік функцияларды орындау үшін заңнамалық өкілеттіктерге ие, оның ішінде комиссиялардың төрағасы мен мүшелерін тағайындау және лауазымдардан босату, сондай-ақ уәкілетті орган ретінде тәртіптік жаза шараларын қолдану мәселелерін қарайды.

Тексеру комиссиясының құрылымы негізгі өкілдер мен маңызды бөлімшелерді: төрағаны, төрт мүшені және комиссия аппаратын қамтитын нақты иерархия бойынша құрылған. Комиссия қызметкерлерінің саны жоғары деңгейде айқындалады және оларды Қазақстан Республикасының Президенті тікелей бекітеді, бұл олардың өңірлік деңгейдегі жұмысының маңыздылығы мен жауапкершілігін көрсетеді.

Тексеру комиссиясының төрағасы өз қызметіне мәс-

Қазақстан Республикасы Президентінің «Өңірлерде сыртқы мемлекеттік қаржылық бақылауды жетілдіру туралы» Жарлығы негізінде [10] мәслихаттарға бағынбайтын дербес мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау органдары - өңірлік тексеру комиссиялары құрылды.

Олар құрылған сәттен бастап бұл комиссиялар сол кездегі есеп комитетінің аумақтық бөлімшелерінің құрамына кірмей, сыртқы мемлекеттік аудиттің тәуелсіз өңірлік органдары ретінде бекітілді. «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Заңға [9] сәйкес ЖАП-тың тексеру комиссияларының қызметіне қатысты құзыретіне олардың үлгілік ережесін әзірлеу және бекіту, әдістемелік көмек көрсету, орталық мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл жасау кезінде олардың мүдделерін білдіру, сондай-ақ, Қазақстан Республикасы Президенті Әкімшілігінің келісімі бойынша облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың мәслихаттарына тексеру комиссиясы төрағасының тағайындауы бойынша ұсыныстар енгізу жатады.

лихаттың шешімі бойынша, бірақ Жоғары аудиторлық палата (ЖАП) ұсынылғаннан және Президент Әкімшілігімен келісілгеннен кейін ғана тағайындалады. Бұл процесс тағайындаудың жоғары стандарттарға сәйкес және үміткердің кәсіби біліктілігін ескере отырып жүзеге асырылуын қамтамасыз етеді. Төрағаның өкілеттік мерзімі 5 жылды құрайды, бұл комиссия басшылығындағы тұрақтылыққа ықпал етеді және оның қызметінің ұзақ мерзімді стратегиясын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Тексеру комиссиясының мүшелерін мәслихат тағайындайды, алайда олардың тағайындалуы Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет туралы заңнамасымен қатаң реттеледі, бұл кандидаттардың жоғары кәсіби талаптарға сәйкестігіне кепілдік береді. Комиссия мүшелерінің өкілеттік мерзімі де бес жылды құрайды, бұл сыртқы мемлекеттік аудит органдарының қызметінде сабақтастық пен тұрақтылықты қамтамасыз етуге, сондай-ақ кәсібиліктің жоғары деңгейін қолдауға ықпал етеді.

Жоғары аудиторлық палата Республикалық деңгейде әрекет етіп, тікелей Қазақстан Президентіне бағынады. Ол бюджеттің атқарылуын, мемлекеттік қаражаттың жұмсалыуын бақылауды жүзеге асырады және бүкіл ел бойынша аудит әдіснамасын үйлестіреді. Керісінше, тексеру комиссиялары жергілікті жерлерде ашықтық пен қаржылық тәртіпті қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. Бұл тәуелсіз органдар жергілікті бюджеттердің аудитін және аумақтардың тұрақты дамуы үшін маңызды болып табылатын қаражаттың мақсатты жұмсалыуын бақылауды қамтамасыз етеді.

Тексеру комиссияларының жұмысын бағалау нәтижелері мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау органдарының Үйлестіру кеңесінің отырысында

қаралады, онда олардың қызметін бағалау рейтингінде соңғы үш орынды иеленген комиссия басшыларының есептік баяндамалары тыңдалады.

2019-2023 жж. аралығындағы Қазақстан Республикасының тексеру комиссиялары қызметінің негізгі қорытындылары келесідей (2-кесте).

Кесте 2 - Тексеру комиссиялары қызметінің 2019-2023 жылдардағы жалпы қорытындылары

Көрсеткіштер	2019 жыл	2020 жыл	2021 жыл	2022 жыл	2023 жыл
Аудитпен қамтылған объектілер саны, бірлік	2 582	2 309	2 630	2 233	1 835
Аудитпен қамтылған қаражат көлемі, млн. теңге	3 780 890,2	7 983 440,5	6 870 113,2	5 018 903	4 541 425
Барлық заң бұзушылықтар сомасы, млн. теңге	264 711,4	708 793,3	1 590 650,3	1 658 590	1 543 461
Қаржылық заң бұзушылықтар сомасы, млн. теңге	145 151,7	184 395,1	1 331 647,4	1 069 599	734 266
Мерзімдерімен қалпына келтірілді (өтелді), млн. теңге	102 751,8	114 101,6	1 231 498,9	840 781	437 300
Мерзімдерімен қалпына келтірілді (өтелді), %	99,6	99,9	99,9	99,7	100,0
Ұсынымдар мен тапсырмалар мерзімдерімен орындалды, бірлік	3 488	2 775	3 626	2 544	2 312
Ұсынымдар мен тапсырмалар мерзімдерімен орындалды, %	98,0	99,0	98,1	98,9	98,7

Дереккөз: [14] дереккөз негізінде

Тексеру комиссиялары қызметінің 2019-2023 жылдардағы көрсеткіштерін талдау аудиторлық жұмыстың негізгі аспектілеріндегі өзгерістерді көрсетеді.

2-кестенің деректеріне сәйкес 2019 жылы 2 582 нысан тексерілген, 2023 жылы бұл көрсеткіш 1 835 бірлікке дейін не 28,9%-ға қысқарған. Бұл тексеру үшін объектілерді таңдау әдістемесін өзгерту, ауқымды немесе тәуекелді секторлардағы қауіпті аудиттерге артықшылық беру және ұйымдардың кейбір санаттары үшін міндетті аудиттердің санын азайтуға бағытталған заңнамалық бастамалардағы ықтимал өзгерістер сияқты бірқатар факторлардың нәтижесінен болған өзгерістер. Объектілер санының азаюына қарамастан, бұл тренд аудиттелетін ұйымдарды таңдауға неғұрлым мақсатты және тиімді бағытты ұстануды көрсетеді, бұл экономиканың неғұрлым маңызды және тәуекелді секторларына назар аударуға мүмкіндік береді.

Аудитпен қамтылған қаражат көлемінің динамикасы қызықты өзгерістерді көрсетеді: 2019 жылы бұл көрсеткіш 3 780 890,2 млн. теңгені құрады, ал 2023 жылы ол 4 541 425 млн. теңгеге дейін (20%) өскен. Бұл өсім бірнеше факторларға байланысты болуы мүмкін, соның ішінде аудитке жататын ірі нысандар санының артуы, сондай-ақ ұйымдағы қаржы ағындарын тереңірек және жан-жақты талдау нәтижелері. Қаражат көлемінің өсуінің себептерінің бірі ретінде – ірі кәсіпорындарды егжей-тегжейлі тексеруге көшу және мұқият бақылауды қажет ететін жоғары тәуекелді нысандар санының артуын атап өтуге болады.

2019 жылдан 2023 жылға дейінгі кезеңде анықталған бұзушылықтар сомасының айтарлықтай өсуі байқалады. 2019 жылы бұзушылықтардың жалпы сомасы 264 711,4 млн. теңгені құраса, 2023 жылы бұл көрсеткіш 1 543 461 млн. теңгеге дейін ұлғайған. Бұл 5,8 есе өсімді орын алған бұзушылықтарды неғұрлым тиімді анықтаумен, сондай-ақ бұзушылықтардың ауқымы мен күрделілігінің ұлғаюымен түсіндіруге болады. Анықталған бұзушылықтар көлемінің мұндай ұлғаюы аудит сапасының жақсарғанын да көрсетеді, өйткені қазіргі қолданыстағы заманауи әдістер мен құралдар бұзушылықтарды, соның ішінде қаржылық бұзушылықтарды тиімдірек анықтауға және жіктеуге мүмкіндік береді.

2019 жылы қаржылық бұзушылықтар сомасы 145 151,7 млн. теңгені, ал 2023 жылы – 734 266 млн. теңгені құрады, бұл да айтарлықтай еселеп өсімді білдіреді. Алайда, деңгейі ең жоғары жылдармен (2021 жыл) салыстырғанда төмендегеніне қарамастан, қаржылық бұзушылықтардың мөлшері әлі де маңызды болып

отыр, бұл осы бағытта жұмысты жалғастырудың маңыздылығын көрсетеді.

Тағы бір маңызды көрсеткіш – қалпына келтірілген қаражат көлемі, бұл аудиторлық органдардың заңсыз пайдаланылған немесе мақсатсыз қаражатты қайтару саласындағы жұмысының тиімділігінің көрсеткіші болып табылады. 2019 жылы 102 751,8 млн. теңге қалпына келтірілсе, ал 2023 жылы қалпына келтірілген қаражат сомасы 437 300 млн. теңгені құрады. Бұл айтарлықтай өсім болып табылады, бұл бақылаушы органдардың бюджетке қайтару бойынша сәтті күш-жігерін көрсетеді. Қаражатты қалпына келтірудің жоғары пайызы (2023 жылы 100%) қолданыстағы қалпына келтіру механизмдерінің тиімділігін растайды.

Қарастырылып отырған кезеңде ұсынылған ұсыныстар мен тапсырмалардың орындалу пайызы жоғары деңгейде сақталып отыр. 2019 жылы бұл көрсеткіш 98%, 2023 жылы – 98,7% құрады. Орындалған ұсынымдардың абсолюттік санының 2019 жылғы 3 488 бірліктен 2023 жылы 2 312 бірлікке дейін төмендеуіне қарамастан, орындалу пайызы тұрақты және жоғары, бұл ұйымдардың жауапкершілігінің жоғары деңгейін және аудиторлық органдармен тиімді өзара іс-қимылды көрсетеді.

2019 және 2023 жылдардағы аудиторлық көрсеткіштердің салыстырмалы талдауы бірнеше маңызды тенденцияларды айғақтайды: аудитпен қамтылған объектілер санының азаюына қарамастан, аудиттелген қаражат көлемінің едәуір ұлғаюы, сондай-ақ анықталған қаржылық бұзушылықтардың өсуі байқалды, бұл бұзушылықтардың ауқымдылығының артуын да, оларды анықтаудың неғұрлым тиімді әдістерін де көрсетеді. Сонымен қатар, қаражатты қалпына келтіру және ұсыныстарды орындау көрсеткіштері жоғары деңгейде қалып отыр, бұл бақылаушы органдар жұмысының тұрақтылығы мен тиімділігін көрсетеді.

Бұл нәтижелер аудит және бақылау жүйесін жетілдіруді жалғастыру, сондай-ақ қаражатты қалпына келтіру және бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі шаралардың тиімділігін арттыру қажеттігін көрсетеді. Қазіргі экономика жағдайында бұл жаңа сын-қатерлерге үнемі бейімделуді және аудиторлық органдардың жұмыс әдістерін жақсартуды талап етеді.

Қазақстандағы аудиторлық қызмет әр түрлі өңірлерді қамтиды, олардың әрқайсысы бұзушылықтар мен қаржылық теріс пайдалану деңгейінде орын алған бірегей ерекшеліктерін көрсетеді. 2019 және 2023 жылдары анықталған бұзушылықтарды талдау маңызды өзгерістерді ажыратып көрсетуге және елдің әртүр-

лі өңірлеріндегі қаржылық тәртіпке әсер ететін негізгі (ҚЕБ) бойынша анықталған бұзушылықтар, қаржылық трендтерді анықтауға мүмкіндік береді. Осы тұрғы- бұзушылықтар және жалпы бұзушылықтар сомасы да өңірлер бойынша қаржылық есептерді бақылау 3-кестеде келтірілген.

Кесте 3 - Тексеру комиссияларының 2023 жылғы аудиторлық іс-шараларының негізгі көрсеткіштері, млн. тг.

Өңірлер	Барлық заң бұзушылықтар сомасы	Оның ішінде қаржылық заң бұзушылықтар	Қаржылық есептерді бақылау (ҚЕБ) негізінде
Абай облысы	24 230	10 490	1 188
Ақмола облысы	202 368	73 979	50 821
Ақтөбе облысы	39 258	4 081	–
Алматы облысы	40 584	32 822	19 993
Атырау облысы	81 071	58 339	53 889
Шығыс Қазақстан облысы	44 401	6 414	227
Жамбыл облысы	111 252	80 898	19 028
Жетісу облысы	195 883	149 539	172 813
Батыс Қазақстан облысы	89 529	85 093	83 005
Қарағанды облысы	9 673	6 490	2 591
Қостанай облысы	27 635	8 713	1 834
Қызылорда облысы	37 737	4 845	6
Маңғыстау облысы	17 310	3 151	–
Павлодар облысы	58 000	10 883	8 873
Солтүстік Қазақстан облысы	2 172	1 659	48
Түркістан облысы	122 903	103 121	22 457
Ұлытау облысы	23 804	15 388	–
Алматы қ.	69 368	7 136	1 759
Астана қ.	182 095	70 936	60 214
Шымкент қ.	164 189	289	–
Барлығы	1 543 461	734 266	498 746

Дереккөз: [14] дереккөз негізінде

2023 жылы Қазақстанның түрлі облыстарында анықталған бұзушылықтардың жалпы көлемі 1 543 461 млн. теңгені құрады. Бұл өткен жылдармен салыстырғанда айтарлықтай өсім және себептерді талдауға мұқият назар аударуды қажет етеді. Бұзушылықтар статистикасындағы негізгі өзгерістер Жетісу, Ақмола, Түркістан және Батыс Қазақстан облыстары сияқты облыстарда байқалады, онда бұзушылықтардың елеулі сомалары тіркелген, бұл осы өңірлердегі қаржы ағындарын күшейтілген бақылау мен неғұрлым мұқият мониторингтеу қажеттігін көрсетеді.

2023 жылы қаржылық бұзушылықтар санатында бұзушылықтардың ең көп сомасы Жетісу (149 539 млн. теңге), Түркістан (103 121 млн. теңге), Батыс Қазақстан (85 093 млн. теңге) және Жамбыл (80 898 млн. теңге) облыстарында тіркелген. Бұл деректер осы өңірлердегі жүйелі қаржылық проблемаларды көрсетеді және қосымша зерттеулер жүргізуді және қатаң бақылау тетіктерін енгізуді талап етеді.

Талдау барысында ҚЕБ бойынша анықталған бұзушылықтар ерекше назар аударуға лайықты. 2023 жылы ҚЕБ нәтижесінде 498 746 млн. теңге бұзушылық анықталды. ҚЕБ бойынша бұзушылықтардың ең көп сомасы Жетісу (172 813 млн. теңге), Батыс Қазақстан (83 005 млн. теңге) және Атырау (53 889 млн. теңге) облыстарында тіркелді. Бұл аудиторлық қызметті одан әрі оңтайландыру және бюджет қаражатын басқарудағы оң нәтиже болып табылатын осы өңірлердегі қаржылық есептілікті бақылаудың жоғары деңгейін көрсете алады.

Қазақстанның республикалық қалалары бойынша Алматыда анықталған бұзушылықтардың көлемі 69 368 млн. теңгені құрады, бұл кейбір облыстарға қарағанда айтарлықтай төмен. Астанада 182 095 млн. теңге заң

бұзушылық анықталды, бұл барлық өңірлер арасында ең жоғары көрсеткіштердің бірі болып табылады. Бұл айырмашылықтар ірі қалаларда аудитті ұйымдастырудың әртүрлі сапалы тәсілдеріне, сондай-ақ елордадағы қаржылық белсенділіктің жоғарылауына байланысты болуы мүмкін.

Тұтастай алғанда, бұл талдау басқарудың барлық деңгейлерінде мемлекеттік қаражатты пайдаланудың қаржылық ашықтығы мен тиімділігін арттыру үшін аудиторлық және бақылау рәсімдерін одан әрі жетілдіру қажеттілігін растайды.

Қаражатты қалпына келтіру бақылаушы органдардың қаржылық және бюджеттік нормаларды бұза отырып пайдаланылған қаражатты қайтаруды қамтамасыз ету қабілетін көрсете отырып, олардың жұмыс тиімділігінің маңызды көрсеткіші болып табылады (4-кесте).

2023 жылы Қазақстанда қаражатты қалпына келтіру және аудиторлық тексерулер нәтижелері бойынша ұсынымдарды орындау тиімділігінің жоғары деңгейі байқалады. Қалпына келтірілген қаражаттың жалпы сомасы 437 300 млн. теңгені құрады, бұл ретте барлық өңірлер уақыты жеткен мерзімдермен қаражаттың 100% қалпына келтірілгенін көрсетті. Қалпына келтірудің жоғары көрсеткіштері Түркістан, Ақмола және Атырау облыстарында байқалады, бұл бюджетке қаражатты қайтару бойынша айтарлықтай күш-жігерді көрсетеді.

Ұсынымдар мен тапсырмалардың орындалуына келетін болсақ, жалпы көрсеткіш 98,7% құрайды, бұл бақылауды жүзеге асыратын органдар жұмысының тиімділігін растайды. Жамбыл облысын қоспағанда, өңірлердің көпшілігі 100% - ға жетті, онда тапсырмаларды орындауда біршама кідіріс байқалады.

Алматы және Астана сияқты ірі қалаларда ұсы-

нымдардың орындалу деңгейі де жоғары, бұл бақылаудың дамыған жүйесі мен осы өңірлерде торлық шешімдердің неғұрлым тиімді енгізілгендігін айғақтайды.

Кесте 4 - 2023 жылға қалпына келтірілген және қалпына келтіруге жататын сомалардың көлемі

Өңірлер	Мерзімдерімен қалпына келтірілді (өтелді), млн. тг.	% бен	Ұсынымдар мен тапсырмалар мерзімдерімен орындалды, бірлік	% бен
Абай облысы	10 299	100	37	100
Ақмола облысы	71 377	100	192	99,5
Ақтөбе облысы	3 638	100	123	99,2
Алматы облысы	31 063	100	42	100
Атырау облысы	57 429	100	205	100
Шығыс Қазақстан обл.	5 797	100	62	98,4
Жамбыл облысы	5 852	99	133	89,3
Жетісу облысы	4 683	100	101	96
Батыс Қазақстан облысы	58 860	100	128	100
Қарағанды облысы	5 507	100	86	100
Қостанай облысы	6 409	100	140	100
Қызылорда облысы	4 805	100	168	99
Маңғыстау облысы	2 164	100	102	100
Павлодар облысы	1 596	100	178	98,9
Солтүстік Қазақстан обл.	1 632	100	31	100
Түркістан облысы	96 503	100	132	100
Ұлытау облысы	11 313	100	63	100
Алматы қ.	2 435	100	163	100
Астана қ.	53 543	100	141	97,9
Шымкент қ.	2 395	100	85	100
Барлығы	437 300	100	2 312	98,7

Дереккөз: [14] дереккөз негізінде

Осылайша, талдау барысында әртүрлі деңгейдегі комиссиялардың нәтижелерін тереңірек түсінуге көмектесетін негізгі тенденциялар, проблема-лар мен жетістіктер анықталды. Алайда бағалаудың тұрақтылығы мен объективтілігін қамтамасыз ету үшін олардың қызметін бағалау рәсімдерін реттейтін нақты және бірыңғай өлшемдерді дайындау қажеттігі бар.

Тексеру комиссияларының қызметі Сыртқы мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың 1001-ретті рәсімдік стандартына [11] сәйкес бағаланады, ол аудиторлық тексерулер мен бақылау іс-шараларын жүргізуді реттейтін нормативтік талаптар мен стандарттар кешені болып табылады. Стандарт тексерулерді дайындау және жүргізу кезеңдерін, аудиторлық жұмысты жоспарлау мен ұйымдастыруды, ақпаратты жинау және талдау әдістерін, сондай-ақ есептілік пен аудит нәтижелерін ұсынуға қойылатын талаптарды қамтиды. Осылайша, 1001-стандарт тексеру комиссияларының кәсіби және сапалы жұмысының негізі болып табылады, олардың қызметінің нәтижелеріне жоғары сенімділікті қамтамасыз етеді.

Осы стандарт негізінде тексеру комиссияларының жұмысын жалпыланған және кешенді бағалау нәтижесі болып табылатын қорытынды рейтинг қалыптасады. Қорытынды рейтинг аймақтық және ұлттық деңгейлердегі жүргізілген жұмыстың күшті және әлсіз жақтарын анықтай отырып, олардың қызметінің тиімділігін көрнекі және жүйелі түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Мұндай рейтинг тексеру комиссияларының жауапкершілігін арттырудың, сондай-ақ шешім қабылдау процесін оңтайландырудың және басқарудың барлық деңгейлерінде қаржылық тәртіпті жақсартудың маңызды құралы болып табылады. Осы стандарт негізінде тексеру комиссияларының 2019-2023 жылдардағы қызметін бағалау нәтижелері 5-кестеде келтірілген.

2019-2023 жылдар аралығындағы Қазақстан

өңірлері бойынша қызмет көрсеткіштерінің динамикасын талдау қаржылық тәртіптегі өзгерістерді, жергілікті басқару органдары жұмысының тиімділігін және бақылау жүйелерін дамытуды көрсететін бірқатар маңызды өзгерістерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Қарастырылып отырған көрсеткіштер аймақтық органдардың қызметін бағалау индекстерімен немесе міндеттемелерді орындау, қаржылық тәртіп немесе әртүрлі органдардың тиімділігі сияқты басқа көрсеткіштермен байланысты.

2019 және 2023 жылдардағы деректерді салыстыру кезінде анықталған жалпы тенденциялар әртүрлі аймақтар бойынша нәтижелердегі белгілі бір ауытқуларды көрсетеді. Мысалы, Ақмола облысы бойынша қорытынды рейтинг 2019 жылы 108-ден 2023 жылы 117-ге дейін өскенін көрсетті, бұл қызметтегі оң өзгерістерді немесе басқарудың жақсарғанын көрсетеді. Осындай үрдіс Ақтөбе облысында байқалады, онда көрсеткіш 2019 жылы 85-тен 2023 жылы 103-ке дейін өсті. Өз кезегінде, Қостанай және Түркістан сияқты облыстар көрсеткіштердің төмендеуін көрсетеді: тиісінше 106-дан 87-ге дейін және 100,5-тен 77-ге дейін, бұл осындай өзгерістерге ықпал ететін факторларға назар аударуды және одан әрі талдауды талап етеді. Кейбір облыстарда төмендегеніне қарамастан, тұтастай алғанда көрсеткіштерді тұрақтандыру немесе жақсарту үрдісі байқалады, бұл өңірлік деңгейде басқару және аудиторлық қызмет саласындағы оң нәтижелерді көрсетеді.

Тексеру комиссияларының қызметін бағалаудың қорытынды рейтингі осы органдардың тиімділігін талдаудың, сондай-ақ назар аударуды және жақсартуды қажет ететін проблемалық аймақтарды анықтаудың маңызды құралы болып табылады.

Алайда, аймақтық тексеру комиссиялары жергілікті бюджеттерден қаржыландырылатын қазіргі жүйе

ықтимал мүдделер қақтығысына байланысты белгілі төмендетеді.

бір тәуекелдерді қамтиды.

Нәтижесінде азаматтар мен билік органдарының аударылуы мен дәлдігіне нәтижелеріне әсер етуі мүмкін жағдайларды тудырады, бұл өз кезегінде мемлекеттің объективтілігі мен тәуелсіздігін кеттік аудит жүйесіне деген сенімді төмендетеді.

Кесте 5 - Тексеру комиссияларының қызметін бағалаудың 2019-2023 жж. қорытынды рейтингі

Өңірлер	2019 ж.	2020 ж.	2021 ж.	2022 ж.	2023 ж.
Ақмола облысы	108	103	100	89	117
Ақтөбе облысы	85	71	85	101	103
Алматы облысы	106	77	87	100	93
Атырау облысы	103	97	87,5	113	104
Шығыс Қазақстан облысы	106,5	102	101	-	92
Жамбыл облысы	101	90	89	95	95
Батыс Қазақстан облысы	115	82	94	-	101
Қарағанды облысы	116,5	103	90	112	109
Қостанай облысы	106	69	92	107	87
Қызылорда облысы	99	77	93	102	-
Маңғыстау облысы	96,5	92	85	-	94
Павлодар облысы	101,5	100	92,5	92	107
Солтүстік Қазақстан облысы	120	87	85,5	109	96
Түркістан облысы	100,5	76	62,5	85	77
Шымкент қ.	-	95	94	110	112
Алматы қ.	106	80	53,5	91	97
Астана қ.	108,5	76	96	116	114
Абай облысы	-	-	-	-	113
Жетісу облысы	-	-	-	-	114
Ұлытау облысы	-	-	-	-	83
Орташа	98,8	86,9	87,5	83,6	95,4

Дереккөз: [14] дереккөз негізінде

Кесте 6 - Сыртқы мемлекеттік аудит органдарының қызметін ұйымдастыруды салыстырмалы талдау

Сыртқы мемлекеттік аудит органдары	Төраға		Мүшелері		Есептілік
	Тағайындалады	Өкілеттік мерзімі	Тағайындалады	Өкілеттік мерзімі	
ҚР ЖАП	ҚР Президенті	5 жыл	2 мүше – ҚР Президенті; 3 мүше – Сенат; 3 мүше – Мәжіліс.	5 жыл	Мәжіліс ЖАП төрағасының есебін жылына 2 рет тыңдайды.
Тексеру комиссиялары	ЖАП ұсынысымен және ҚР Президенті әкімшілігі келісімімен Маслихат	5 жыл	4 мүше – Маслихат	5 жыл	Комиссия жыл сайын есепті қаржы жылы үшін жергілікті бюджеттің атқарылуы туралы есепті дайындайды және мәслихаттың қарауына ұсынады.
ЖАП Аумақтық департаменттері (авторлар ұсынысы)	ЖАП	5 жыл	2 мүше – ЖАП; 2 мүше – Маслихат	5 жыл	Мәслихат жылына 2 рет ЖАП Аумақтық департаменті Төрағасының есебін тыңдайды

Дереккөз: авторлармен дайындалған

Осы проблемалар мен тәуекелдерді ескере отырып, аудиторлық органдардың тәуелсіздігін күшейтуге және мемлекеттік қаржылық бақылау жүйесінің жалпы тиімділігін арттыруға бағытталған реформаларды жүргізу қажеттілігі туындайды. Осы бағыттағы негізгі қаржылық бақылау жүйесінің жалпы тиімділігін арттыруға бағытталған реформаларды жүргізу қажеттілігі туындайды. Осы бағыттағы негізгі қаржылық бақылау жүйесінің жалпы тиімділігін арттыруға бағытталған реформаларды жүргізу қажеттілігі туындайды. Осы бағыттағы негізгі қаржылық бақылау жүйесінің жалпы тиімділігін арттыруға бағытталған реформаларды жүргізу қажеттілігі туындайды.

қатар объективті және ашық аудиторлық тексерулер үшін жағдай жасауға мүмкіндік береді, бұл жүргізілген тексерулер мен аудиттердің нәтижелеріне деген сенімді едәуір арттырады.

Сонымен қатар, мұндай өзгерістер ЖАП аумақтық департаменттері жұмысының жоғары сапасын қамтамасыз етеді, өйткені олар Жоғары аудиторлық палатаның тікелей бақылауында болады, бұл олардың қызметінің тәуелсіздігі мен ашықтығын күшейтеді. Бұл сондай-ақ, қаржылық тәртіпті жақсартуға, басқарудың барлық деңгейлерінде мемлекеттік қаражатты пайдаланғаны үшін жауапкершілікті арттыруға және аудиторлық жұмыс процесінде ашықтықтың жоғары деңгейін қамтамасыз етуге ықпал ететін болады. Сай-

ып келгенде, тексеру комиссияларын ЖАП аумақтық департаменттеріне айналдыру мемлекеттік аудиттің неғұрлым тиімді және тәуелсіз жүйесін құрудағы маңызды қадам болады, бұл қоғамдық сенімді нығайтады және мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттырады.

6-кестеде мемлекеттік аудит органдарының қызметін ұйымдастырудың негізгі ерекшеліктері мен айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік беретін салыстырмалы талдау келтірілген.

Өңірлік тексеру комиссияларын ЖАП Аумақтық департаменттеріне қайта құрылымдауға бағытталған ұсынымдар тәуелсіздіктің, объективтіліктің және аудиторлық тексерулердің тиімділігінің неғұрлым жоғары деңгейін қамтамасыз ете отырып, мемлекеттік аудит жүйесінде елеулі өзгерістерді қамтамасыз ете алады. Осы ұсынымдардың негізгі нәтижелерінің бірі мүдделер қақтығысын жою болады, өйткені аумақтық департаменттер республикалық бюджеттен қаржыландырылатын болады, бұл жергілікті атқарушы органдардың аудит процесіне ықпалын болдырмайды және мемлекеттік аудит нәтижелеріне сенімін арттырады. Бұл мемлекеттік аудит органдарының толық тәуелсіздігі мен объективтілігін қамтамасыз етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ. Тексеру комиссияларын ЖАП Аумақтық департаменттеріне айналдыру аудиторлық

тексерулердің сапасын арттырады, өйткені аудит процесін орталықтандырылған қаржыландыру және басқару жоғары кәсіби стандартты қамтамасыз етеді. Осының нәтижесінде мемлекеттік қаражатты пайдаланудың ашықтығы жақсарады, бұл басқарудың барлық деңгейлерінде қаржылық тәртіпті күшейтеді және бюджет ресурстарының тиімді жұмсалуды қамтамасыз етеді. Трансформация сонымен қатар аудит процесіне саяси ықпалды төмендетіп, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметін бейтарап және адал бағалауға жағдай жасайды.

Сонымен қатар, ұсыныстар мемлекеттік аудит жүйесінің институционалдық негізін нығайтады, аудиторлық қызметке деген көзқарастардың біркелкілігін қамтамасыз етеді және биліктің әртүрлі деңгейлері арасындағы үйлестіруді жақсартады. Аумақтық департаменттердің тәуелсіздігін арттыру және олардың объективтілігі қоғамдық сенімнің өсуіне ықпал етеді, өйткені тұрғындар аудиторлық тексерулер нәтижелерінің дұрыстығы мен дәлдігіне сенімді болады.

Осылайша, осы ұсынымдардың нәтижелері мемлекеттік аудиттің неғұрлым тәуелсіз, тиімді және ашық жүйесін құруға ықпал ететін болады, бұл өз кезегінде қаржылық тәртіпті және Қазақстандағы мемлекеттік аудит органдарына деген сенімді арттырады.

ӘДЕБИТЕТТЕР ТІЗІМІ

1 «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты ҚР Президенті Н.Назарбаевтың 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Қазақстан халқына Жолдауы. [Электронды ресурс]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050>

2 Кари А.М. Анализ процесса формирования системы государственного аудита в Казахстане на современном этапе // Мемлекеттік аудит – Государственный аудит. – 2017. – №2 (35). – С.34 – 39.

3 Алибекова Б.А., Нурхалиева Д.М. Становление государственного аудита в Республике Казахстан // Известия Исык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторів стран Центральной Азии. – 2016. – №1(12) – С.164-166.

4 Бейсенова Л.З., Нурхалиева Д.М., Сембиева Л.М. О системе государственного аудита и финансового контроля в Республике Казахстан // Вестник Карагандинского университета. Серия экономика. – 2017. – № 1(85). – С. 181-187.

5 Толчинская М.Н., Ахмедова Л.А. Развитие государственного аудита в Российской Федерации // Финансы и кредит. – 2015. – № 14 (638). – С. 23-25.

6 Nagy S., Gál J., Véha A. Improving Audit Functions of Supreme Audit Institutions to Promote Sustainable Development // Applied Studies in Agribusiness and Commerce. – 2015. – Vol. 6(3-4). – P. 63-69.

7 Characteristics of different external audit systems [Электронный ресурс]. — URL: <https://gsdrc.org /document-library/characteristics-of-different-external-audit-systems>.

8 Сембиева Л.М. Методологическое обеспечение формирования системы внешнего государственного аудита // Международная научно-практическая конференция, посвященной 25-летию на-

циональной валюты: сборник трудов международной науч.-практ. конф. – Астана: Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2018. – С. 418-422.

9 «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V ҚРЗ Заңы. [Электронды ресурс]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000392>

10 «Өңірлерде сыртқы мемлекеттік қаржылық бақылау органдарын жетілдіру туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 2 мамырдағы N 67 Жарлығы. [Электронды ресурс]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1100000067>

11 «Сыртқы мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандарттарын бекіту туралы» Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті Төрағасының 2016 жылғы 31 наурыздағы № 5-НҚ қаулысы. [Электронды ресурс]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013647>

12 Алибекова Б.А., Бейсенова Л.З. Методологические аспекты государственного аудита // Экономическая серия Вестника ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. – 2020. – №1. – С.165–180.

13 «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы»

Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы N 148 Заңы. [Электронды ресурс]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000148>

14 Высшая аудиторская палата Республики Казахстан. Ключевые показатели ревизионных комиссий. [Электронный ресурс]. — URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/esepp/documents>

REFERENCES:

1 «Qazaqstan-2050» Strategiysy qalyptasqan memleketiñ jaña saiasi baғыty QR Prezidenti N.Nazarbaevtyñ 2012 jylғы 14 jeltоqsandaғы Qazaqstan halqyna Joldauy. [Elektrondy resurs]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz>. [in Kazakh]

2 Kari A.M. Analiz processa formirovaniya sistemy gosudarstvennogo audita v Kazahstane na sovremennom etape // Memlekettik audit — Gosudarstvennyj audit. – 2017. – №2 (35). – S.34 – 39. [in Russian]

3 Alibekova B.A., Nurhaliyeva D.M. Stanovlenie gosudarstvennogo audita v Respublike Kazahstan // Izvestiya Issyk-Kul'skogo foruma buhgalterov i auditorov stran Central'noj Azii. – 2016. – №1(12) – S.164-166. [in Russian]

4 Beisenova L.Z., Nurhaliyeva D.M., Sembiyeva L.M. O sisteme gosudarstvennogo audita i finansovogo kontrolya v Respublike Kazahstan // Vestnik Karagandinskogo universiteta. Seriya ekonomika. – 2017. – № 1(85). – S. 181-187. [in Russian]

5 Tolchinskaya M.N., Ahmedova L.A. Razvitie gosudarstvennogo audita v Rossijskoj Federacii // Finansy i kredit. – 2015. – № 14 (638). – S. 23-25. [in Russian]

6 Nagy S., Gál J., Véha A. Improving Audit Functions of Supreme Audit Institutions to Promote Sustainable Development // Applied Studies in Agribusiness and Commerce. – 2015. – Vol. 6(3-4). – P. 63-69. [in English]

7 Characteristics of different external audit systems [Electronic resource]. — URL: <https://gsdrc.org /document-library/characteristics-of-different-external-audit-systems>. [in English]

8 Sembiyeva L.M. Metodologicheskoe obespechenie formirovaniya sistemy vneshnego gosudarstvennogo audita // Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferenciya, posvyashchennoj 25-letiyu nacional'noj valyuty: sbornik trudov mezhdunarodnoj nauch.-prakt. konf. – Astana: Evrazijskij nacional'nyj universitet im. L.N. Gumileva 2018. – S. 418-422. [in Russian]

9 «Memlekettik audit jäne qarjylyq baqylau turaly» Qazaqstan Respublikasynyñ 2015 jylғы 12 qarashadaғы № 392-V QRZ Zañy. [Elektrondy resurs]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000392>. [in Kazakh]

10 «Öñirlerde syrtqy memlekettik qarjylyq baqylau organdaryn jetildiru turaly» Qazaqstan Respublikasy Prezidentiniñ 2011 jylғы 2 mamyrdaғы N 67 Jarlyғы. [Elektrondy resurs]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/>

U1100000067. [in Kazakh]

11 «Syrtyqy memlekettik audittiñ jäne qarjylyq baqylaudyñ räsimdik standarttaryn bekitu turaly» Respublikalyq büdjettiñ atqaryluyn baqylau jölindegi esep komiteti Törağasynyñ 2016 jylğy 31 nauryздаğy № 5-NQ qaulysy. [Elektronnyj resurs]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013647>. [in Kazakh]

12 Alibekova B.A., Beisenova L.Z. Metodologicheskie aspekty gosudarstvennogo audita // Ekonomicheskaya seriya Vestnika ENU imeni L.N. Gu-

mileva. – 2020. – №1. – S.165–180. [in Russian]

13 «Qazaqstan Respublikasyndağy jergilikti memlekettik basqaru jäne özin-özi basqaru turaly» Qazaqstan Respublikasynyñ 2001 jylğy 23 qañtardağy N 148 Zañy. [Elektronnyj resurs]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000148>. [in Kazakh]

14 Vysshaya auditorokaya palata Respubliki Kazahstan. Klyucheveye pozkateli revizionnyh komissij. [Elektronnyj resurs]. — URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/esep/documents>. [in Russian]

АВТОРЛАР МӘЛІМЕТІ:

Мухамедьярова Лия Рамазановна – ББ «Мемлекеттік аудит» докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қаласы, Қазақстан Республикасы, E-mail: liyamukhamedyarova@gmail.com

Сагындыкова Гульнара Муратовна – э.ф.к., қауымдастырылған профессор, Қазақ-ский университет технология и бизнеса им. К.Кулажанова, Астана қаласы, Қазақстан Республикасы, E-mail: gsmaktobe1@mail.ru

Шахарова Алия Еркімбаевна – э.ф.к., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қаласы, Қазақстан Республикасы, E-mail: ShaharovaAliya@yandex.kz

Васич Бибигуль – п.ф.к., қауымдастырылған профессор, "Society for Academic activity" қауымдастығының атқарушы директоры, Ниш, Сербия, E-mail: almurzayevabibigul@gmail.com

Мухамедьярова Лия Рамазановна – Докторант ОП «Государственный аудит», Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г.Астана, Республика Казахстан, E-mail: liyamukhamedyarova@gmail.com

Сагындыкова Гульнара Муратовна – к.э.н., ассоциированный профессор, Казахский университет технологии и бизнеса им. К.Кулажанова, г.Астана, Республика Казахстан, E-mail: gsmaktobe1@mail.ru

Шахарова Алия Еркімбаевна – к.э.н., профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г.Астана, Республика Казахстан, E-mail: ShaharovaAliya@yandex.kz

Васич Бибигуль – к.п.н., ассоциированный профессор, исполнительный директор Ассоциации «Society for Academic Activity», Ниш, Сербия, E-mail: almurzayevabibigul@gmail.com

Mukhamedyarova Lia – PhD student, Department of "State Audit", L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana city, Republic of Kazakhstan, E-mail: liyamukhamedyarova@gmail.com

Sagindykova Gulnara – Candidate of Economics Sciences, Associate Professor, Kazakh University of Technology and Business, Astana city, Republic of Kazakhstan, E-mail: gsmaktobe1@mail.ru

Shaharova Aliya – Candidate of Economics Sciences, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana city, Republic of Kazakhstan, E-mail: ShaharovaAliya@yandex.kz

Vasic Bibigul – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Executive Director of the Association "Society for Academic Activity", Nis, Serbia, E-mail: almurzayevabibigul@gmail.com

МРНТИ 06.71.07
УДК 336.4

DOI 10.58319/26170493_2025_4_14

ВЛИЯНИЕ МОДЕРНИЗАЦИИ МЕСТНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ

Абдуллаев А.М.^{*1}, Кадырова М. Б.², Куралбаев А.А.¹

¹Международный казахско-турецкий университет им. Ходжи Ахмеда Ясави, Туркестан, Казахстан; ²Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан, Астана, Казахстан

АННОТАЦИЯ. Актуальность настоящего исследования обусловлена необходимостью повышения эффективности функционирования системы местного управления в условиях стремительных социально-экономических и политических преобразований. Современные вызовы, включая процессы глобализации, цифровизации и региональной дифференциации, предъявляют повышенные требования к способности муниципальных органов к адаптации и внедрению инновационных подходов в управление. Цель исследования заключается в комплексном теоретическом и эмпирическом анализе влияния процессов модернизации местного управления на социально-экономическое развитие регионов, а также в разработке научно обоснованных рекомендаций, направленных на совершенствование управленческих механизмов на локальном уровне. Практическая значимость исследования состоит в возможности применения его результатов при формировании и реализации эффективной модели местного управления, ориентированной на обеспечение устойчивого и сбалансированного развития территорий. Полученные материалы могут быть использованы в стратегическом планировании, разработке программ социально-экономического роста, а также при оптимизации взаимодействия между государственными структурами, деловым сообществом и населением. Результаты анализа свидетельствуют о том, что институциональная трансформация местного управления и внедрение инновационных управленческих технологий оказывают положительное воздействие на ключевые социально-экономические показатели, включая развитие инфраструктуры, привлечение инвестиционных ресурсов, снижение уровня безработицы и повышение качества жизни населения. В рамках исследования предложены меры, включающие цифровизацию управленческих процессов, повышение профессиональной компетентности кадров муниципального звена и развитие механизмов государственно-частного партнёрства. В совокупности модернизация местного управления рассматривается как один из ключевых факторов обеспечения устойчивого социально-экономического развития регионов, реализация которого требует системного, комплексного и регионально дифференцированного подхода.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: модернизация местного управления, социально-экономическое развитие, устойчивое развитие регионов, цифровизация, государственно-частное партнёрство, эффективность управления.

Жергілікті басқаруды жаңғыртудың өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуына әсері

Абдуллаев А.М.^{*1}, Кадырова М. Б.², Құралбаев А.А.¹

¹Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан; ²ҚР Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару Академиясы, Астана, Қазақстан

АНДАТПА. Осы зерттеудің өзектілігі әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістердің қарқынды жағдайында жергілікті басқару жүйесінің тиімділігін арттыру қажеттілігімен айқындалады. Жаһандану, цифрландыру және өңірлік әртараптану сияқты заманауи сын-қатерлер жергілікті билік органдарынан бейімделгіштік пен инновациялық даму тәсілдерін қолдануды талап етеді. Зерттеудің мақсаты